

ЛАТВІЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПАРТИЗАНСЬКИЙ РУХ 1944–1956 РОКІВ*

Наукове дослідження історії Латвійського національного партизанського руху триває всього декілька років і перебуває поки що на початковій стадії. Першим монографічним дослідженням з цієї проблематики є книга “Боротьба національних партизан Латвії. 1944–1956 рр.” автора цих рядків, видана 1996 року¹. У 1998 році видано другу частину цієї роботи “Документи і матеріали” із покажчиком імен та з анотацією англійською мовою. Загалом на сьогодні в Латвії і поза її межами було видано 16 позитивних публікацій з деякими рекомендаціями, які тут було взято до уваги, щоб зробити ширше узагальнення.

Ця публікація, як і згадані вище, базується на матеріалах про особливо небезпечних антирадянських злочинців, інформацію про яких можна знайти у Латвійському державному архіві (надалі ЛДА), Фонд 1986 (із фондів КГБ ЛРСР) № 31504 і справа № 21108. Крім того, використано такі архіви: Архів міністерства внутрішніх справ Латвії, Архів Центрального комітету Комуністичної (більшовицької) партії Латвії (далі – АКПЛ) (Фонд № 101 ЛВА), спеціальний звіт ЛРСР НКВС уряду ЛРСР (фонд № 270 ЛВА) та інші фонди. Також використано іноземні архіви: Bundesarchiv-Militararchiv (Німеччина, Фрайбург), 10 фондів з Військово-історичного архіву Російської Федерації в Москві (Военно-исторический архив Российской Федерации) і частково матеріали з архіву Центрального Комітету Комуністичної партії (більшовиків) СРСР (зараз – Російський Центр хранения и изучения документов новейшей истории, далі – РЦХИИДНИ) – фонд № 600. Цю роботу можна вважати спробою автора підсумувати наведені вище матеріали для читацької аудиторії, яка не захоче робити спеціальних досліджень проблеми Латвійського національного партизанського руху 1944–1956 років.

Незалежна Латвія у ХХ столітті тричі (у 1919, 1940 і у 1944/45 роках) була “визволена” червоною більшовицькою східною імперією. Кожне з цих “визволень” супроводжувалося Латвійським національним партизанським рухом. Найдовший і найжорстокіший національний партизанський опір ішов за третім “визволенням” у 1944/45 роках і тривав майже одну третину з 47 років окупації Латвії. Після реалізації секретного договору – пакту Гітлера–Сталіна – окупацію Латвії, як і саму ЛатРСР, світ визнав незаконними (зокрема Сполучені Штати Америки,

* Переклад з англійської

¹ Strods.H. *Latvijas nacionālo partizānu kars 1944-1956.* - Rīga, 1996. - p. 376 (in Latvian)

Велика Британія, Ватикан і т. д.), тоді як національний партизанський рух проти окупантів був легальний.

Збройний рух опору проти окупаційного режиму був спонтанною активністю латвійського народу проти окупаційної більшовицької влади, коли відкриті форми боротьби вже були неможливі. Першопричиною національного партизанського руху був патріотизм, тому що метою всіх організацій національних партизан, а також і тих, хто їх підтримував, була свобода і незалежність латвійської республіки. Другою причиною став терор каральних органів радянської окупаційної системи і Червоної армії. Третьою причиною було недотримання громадянських прав – заборона демократії, приватної власності та свободи совісті. Пропаганда справжнього радянського життя була дуже ефективним засобом перетворення антирадянських настроїв у збройний опір. Громадянські права не тільки дозволяють, але і зобов'язують боротися за збереження демократії і проти державної влади, яка заперечує або обмежує свободу совісті і демократію. Рух опору в Латвії складався з широкого спектру організованих і неорганізованих народних сил. Їх можна поділити на збройні і ненасильницькі, які були тісно пов'язані впродовж першого десятиліття окупації. Рух опору в Латвії став частиною загального спротиву владі Червоної імперії з боку народів балтійських республік, Західної Білорусії та Західної України.

За ставленням до окупаційної влади впродовж 1944–1960 років латвійців можна поділити на три основні групи.

Перша група складалася з активного національного збройного елемента (близько 20000 осіб), який разом із силами, що його підтримували (близько 100000 осіб), боролася проти окупаційної влади. Сила збройного руху опору була послаблена масовою еміграцією за кордон упродовж 1943–1945 років (близько 280000 осіб).

Друга група латвійців була так званою “сірою масою”, які працювали, підкорялися інструкціям окупаційної влади і, як вони говорили, не втручались у політику. Але все ж таки, своєю працею і ставленням вони принципово підтримували політику комуністичної партії.

Третя група складалася з колабораціоністів – лідери Комуністичної партії, комуністичної молоді, так звані “істребітелі” (винищувачі), мільйонери, службовці окупаційних інститутів (особливо НКВС-НКДБ) і різні активісти, які відкрито чи таємно підтримували окупаційний режим. Ця група складалася здебільшого з членів комуністичної партії (1964 року – 102000), а також із позапартійних (приблизно така ж кількість). Було ще близько 300000 осіб, половина з яких – емігранти з країни-завойовниці.

Передумовою активності національних партизан стала наявність 20000 озброєних людей, які були національно свідомі і готові до боротьби проти комуністичної влади. Перший потенційний контингент національних

партизан сформувався вже впродовж окупації німецькими нацистами. Це, здебільшого, була невідготовлена молодь, яка втекла від набору за списками у “Добровольчий латвійський легіон” німецької армії, або втікачі з латвійських загонів. Вони вважали неможливим перебувати у німецькій армії без гарантії, що Німеччина подарує незалежність Латвії після війни. Кількість цих груп збільшилась з кінця 1943, впродовж 1944 і першої половини 1945 років – поки тривала нелегальна мобілізація в Німеччині; протягом 1944–1945 років – коли йшла мобілізація до Червоної армії (порушуючи Гаазьку міжнародну конвенцію 1911 року). До цієї групи належали люди, що не визнали владу комуністів, ті, що працювали в інституціях незалежної Латвії чи окупаційної Німеччини, ті хто володів майном, або чії родичі були депортовані в СРСР.

Організація латвійських національних партизанів (LNPK) розпочала свою діяльність з утворення нелегальної Центральної Ради Латвії 1943 року. Вона складалася з уряду – Сейму, розпущеного ще 1934 року, і представників усіх урядових політичних партій. Ця Рада була визнана тимчасовим урядом майбутньої незалежної Латвії². Військовий комітет Ради під керівництвом генерала Ю. Куреліса (1852–?) і начальника штабу капітана К. Упельнікса 1944 року об'єднали декілька тисяч латвійських солдат, готових продовжувати боротьбу за свободу і незалежність Латвії³.

Іншим організатором партизанських загонів була контррозвідка німецької армії, яка готувалася до боротьби за лінією фронту, в тилу Червоної Армії. Вона організувала бойові групи в тилу своєї армії, намагаючись провести їх через фронт до тилу Червоної армії⁴. Їх називали “Дикі коти” (“Waldkatzen”). Вони були спеціально натреновані для бою в тилу. Аж до капітуляції 9 травня із 1944 року ці групи підпорядковувалися німецькій армії, але після капітуляції під керівництвом шефа штабу “Jagdverband”, командира Бориса Янкавса, перейшли в партизани. Навесні 1945 року у винищувальних загонах Курляндії налічувалось 462 особи. Декілька з них (П. Зупе, Дж. Порламс, А. Фелдберге та інші) стали командирами або вояками загонів національних партизан.

Перебуваючи на теренах Латвії, окупаційна армія СРСР організувала групи для боротьби імперії проти “гнилого Заходу”. До того ж, коли частково населення підтримало окупантів, диктатура ЦК Латвійської Комуністичної партії не підлягала обговоренню. Висновок політично активної частини населення був однозначним: або вста-

² *Latvijas Centrālā Padome – LCP. – Upsala, 1944/red. by L. Silins.*

³ *H. Biezais. Kureliesi. – Itaka, 1991, p.136. (in Latvian)*

⁴ *Strods.H. Latvijas nacionālo partizānu kars 1944-1956 - Rīga, 1996, p.58-61 (in Latvian)*

новиться диктат Советів, змістивши демократичний устрій Латвії, забравши демократичні свободи і приватну власність, або ця влада мусить бути знищена. Третього варіанту не існувало. У 1944–1945 роках були сформовані 4 найбільші об'єднання зі своїми лідерами, командирами дивізій, полків та батальйонів, штабами та відділами, мережею поставальників і інформаторів. У Східній Латвії існувала Асоціація Національної Оборони (партизанів) Латвії (АНОПЛ), якою керував декан римо-католицької церкви у Ванагу Антонс Юхневіч. У Північній Латвії діяла Латвійська національна партизанська асоціація під керівництвом К. Русовса, А. Серценіса, П. Зупе. У Північній Курляндії існувала Організація Латвійських Національних партизан під керівництвом Б. Янкавса та І. Фелдбергса. Всі об'єднання і організації латвійських національних партизан діяли згідно зі встановленими статутами, більшість партизан беззаперечно виконували ці статuti, так само як і інструкції, письмові та усні накази, видані на їхній базі. Латвійським національним партизанським рухом у 1944–1945 роках не керувала та не підтримувала жодна іноземна сила.

Боротьбою проти ЛНП керувала ЛКП(б), яка була повністю залежна від політики ЦК КП(б) СРСР, що фінансувала і керувала ЛКП, а також призначала керівників, затверджувала судову й економічну системи окупованих республік. Але все ж таки ЦК ЛКП(б) залишалась головною силою в ЛРСР. Придушення національного партизанського руху скеровували ЦК КП(б) СРСР та ЦК ЛКП(б). Червона Армія була лише виконавчою силою у цьому, хоча траплялись випадки прояву ініціативи і з їхнього боку. З 1945 року разом з ЦК ЛКП(б) в Ризі розташовувався штаб боротьби проти партизан. Він включав в себе секретаря ЦК ЛКП(б) Титова (командира), наркома НКДБ ЛРСР А. Новікова, наркома НКВС ЛРСР А. Еглітіса, командира 5-ї дивізії внутрішніх військ НКВС СРСР П. Леонтєва та командира внутрішніх військ НКВС СРСР Прибалтійського військового округу генерал-лейтенанта Головка, а також начальника відділу ЦК ЛКП(б) військового округу полковника Е. Лрумінса. Штаб боротьби проти партизан кожного регіону і міста керував перший секретар ЦК. До їхніх комітетів входили голови виконавчих комітетів, начальники НКВС та НКДБ регіонів і міст, командири винищувальних батальйонів, прокурори регіонів і міст. У боротьбі проти збройних національних підпільних організацій брала участь 5-а дивізія НКВС (МВС) СРСР, яка складалася з 4 полків – 24, 36, 143, 260. Також брали участь 182 полк залізничної охорони НКВС (МВС) СРСР, 48 полк конвойної дивізії НКВС (МВС) СРСР, 21 винищувальний батальйон НКВС (МВС) ЛРСР разом з ротою активістів ЦК. У кожному місті та регіоні існував взвод винищувачів-найманців. Загалом у винищувальних загонах налічувалось близько 16–18 тис. осіб.

Станом на 1949 рік проти латвійських національних партизан боролось близько 15 полків⁵.

Через брак джерел важко з'ясувати, якою була частка участі Червоної армії та її тилових частин у боротьбі проти національних партизан. Відомо, що у 1945 році регулярні частини Червоної Армії, включаючи Латвійську 43 стрілецьку дивізію, не тільки прочісували ліси, але і проводили операції проти національних партизан. Штаби всіх згаданих вище дивізій разом із штабом НКВС (МВС) СРСР Прибалтійського військового округу під керівництвом генерал-майора Головка були розташовані в Ризі. Окрім цього, існувала ще спеціальна група вояків (110 осіб), яка теж боролась проти національних партизан. Пізніше близько 10 таких груп, по 80 осіб кожна, замаскувавшись під національних партизан, діяли проти партизанських загонів⁶.

Головною антипартизанською силою були внутрішні війська НКВС СРСР. Ці сили мали декілька особливостей. По-перше, за відомостями, які містяться у рапорті НКВС СРСР, у їхньому складі не було латвійців, латишів чи естонців. По-друге, ці групи мали добре озброєння, включно з безшумним. Вони мали міномети, танки, радіостанції і собак. По-третє, для того, щоб досягнути десятиразової переваги, НКВС СРСР (МВД) часто переводив загони з однієї республіки в іншу. По-четверте, внутрішні війська складалися з людей, лояльних до окупаційного режиму, половина з яких була членами або Комуністичної партії, або комсомолу. По-п'яте, вони були цілком таємними і відокремленими від зовнішнього світу. Навіть тренування так званих "істребітелей" не могло проходити в місці їхньої дислокації. В цілому, внутрішні війська, як окреме об'єднання, мали свою розвідку, працюючи паралельно зі службою НКВС та НКДБ.

Латвійський національний партизанський рух 1944–1945 років можна поділити на 3 періоди. Перший тривав з липня 1944 по липень 1946, для нього характерними були великі партизанські об'єднання. У липні 1944, в окрузі Абрене відбувся перший бій національних партизанів проти 24 полку 5-ї дивізії НКВС СРСР. Почалося створення партизанських організацій – формування Латвійської національної партизанської асоціації (ЛНПА) у Відземі та Асоціації Національної Оборони (партизан) Латвії (АНОПЛ), яке закінчилося до початку 1945 року. Тоді у партизанському русі брало участь близько 20000 осіб, 10000 з яких були сформовані в окремі групи зі своїми статутами, присягою та інструкціями. Партизани брали участь у фронтових боях, робили бункери

⁵ Strods.H. *Latvijas nacionālo partizānu kars 1944-1956* - Rīga, 1996, p.305-384. (in Latvian)

⁶ *Ibid.*, p. 365-372.

у лісах (близько 30 бункерів у лісі Стомпакі). Партизани Асоціації Національної Оборони (партизанів) Латвії (АНОПЛ) об'єднувалися у 4 дивізії (Латгалє, Відземе, Курземе, Земгалє) та у полки (у регіонах) і батальйони (у селах). Штаби працювали в дивізіях, полках та батальйонах. Упродовж цього періоду партизани практично контролювали ситуацію в декількох регіонах (Ілкусте, Даугавпілс, Валмієра), бо МВД підписало договір з партизанами про перемир'я в окремих селах. Ні більші сили, ні атаки Червоної армії не могли зламати опір національних партизан.

Другий період партизанської боротьби тривав з 1946 по 1948 рік. На початку цього періоду завдяки інструкції та візиту генерала МВД СРСР Івана Серова (1905–1990) методи боротьби проти партизан були реорганізовані згідно зі зразками німецької антипартизанської боротьби. По-перше, всі збройні сили – 5-а дивізія МВД СРСР, включаючи 4 полки (24, 36, 143, 260), та 5000 солдатів – були зведені у 21 винищувальний батальйон МВД СРСР, з яких кожен налічував близько 15000 вояків, з міськими і регіональними підрозділами МВД, з радянськими батальйонами, об'єднаними у кожному місті і регіоні в діях проти національних партизан. Розвідка МВД ЛРСР і внутрішні війська працювали окремо, але дані йшли до регіонів і міст для планування операцій. Антипартизанський штаб активно працював з ЦК ЛКП(б) під керівництвом секретаря ЦК. У регіонах штаби були під керівництвом перших секретарів ЦК. Починаючи з 1945 року актив ЦК у ЛРСР був озброєний. Наслідуючи приклад ЦК ЛКП(б) де у 1945 році (110 бійців), існували спеціальні “партизанські” групи (близько 80 осіб кожна), сформовані у регіонах, які боролися проти національних партизан, інколи діючи як “англійці” чи “шведи”. Червона армія змінила методи боротьби з партизанами, спираючись на широку мережу агентури, використовуючи розосереджені сили. Вона досягла успіху, концентруючи у різних регіонах ці сили, що вдсятеро переважали сили партизан, і у такий спосіб унеможлиблюючи перемоги партизанів. Більшість партизан не були спеціально вишколені, відчували брак озброєння та амуніції, санітарне обслуговування було не на належному рівні, а також не існувало ні загальної мережі агентури, ні загального лідерства. Деякі партизани вживали алкоголь, що підривало їхній авторитет. Упродовж цього періоду найбільші партизанські об'єднання розчленовувалися, вони частіше міняли своє місце дислокації, стали використовувати підпільні методи боротьби проти чиновників МВД та МГБ, членів партійних, комсомольських організацій, червоних агентів.

Третій період партизанського опору тривав з 1949 по 1953 рік і супроводжувався депортацією 43000 осіб до Сибіру 25 березня 1949 року. Не залишилось запасів продовольства, не вистачало інформації для

багатьох партизанських загонів. Партизани не могли більше боротися проти зрадництва та спеціальних агентів Червоної армії. Число організованих партизан у окремих загонах зменшувалося, і вони були змушені все частіше міняти місця дислокації. Хоча після 25 березня 1949 року число партизан, які unikнули репресій, збільшилось на кількасот осіб; число активних партизан зменшувалося, і тривала легалізація нелегальних. Цей період можна охарактеризувати як період припинення активних дій та легалізації партизан.

Четвертий період боротьби національних партизанів (1953–1956) був періодом, коли існували декілька відокремлених партизанських груп. Згідно з інструкцією № 002 від 24 січня 1953 року, виданою МГБ СРСР, “Про ліквідацію національного підпілля і його збройних банд-формувань у Західній Україні і Білорусії, а також у Литві, Латвії та Естонії”. ЦК ЛКП(б), МГБ ЛРСР намагались довести, що “банди” ліквідовані завдяки їхнім зусиллям. Однак було б помилкою вважати, що ці повідомлення про знищення збройних “банд-формувань” були кінцем національної партизанської війни. Окупаційна влада Латвії не виконала рішення ЦК СРСР та наказу МДБ СРСР про ліквідацію партизанського руху.

Протягом 1944–1950 років, національні партизани зі збройними силами загалом провели 1572 бої у 47 адміністративних одиницях Латвії⁷. Латвійські партизани боролися дуже сміливо, як це було засвідчено у рапорті МГБ, “з відчаєм людей, приречених на смерть”, часто залишаючи останню кулю чи ручну гранату для себе.

Значний внесок у процес знищення партизанського руху зробили агенти НКВС-НКДБ, до яких належали особисто зацікавлені, комуністи, які присвятили себе цій ідеї, давні агенти з 1941–1944 років (близько 800 осіб). Вони були докомплектовані новою агентурою протягом 1944–1953 років. Їх вербували на підставі компрометаційних матеріалів (соціальне становище протягом періоду буржуазії чи нацистської окупації, “неправильне” соціальне походження, участь у громадських чи буржуазних організаціях, зв’язки з національним підпіллям і партизанами (близько 2000 осіб). Агенти та інформатори, які підпорядковувались переважно місцевим розвідувальним штабам з постійною дислокацією, були поділені на “маршрутних” агентів (лісова охорона, поштмейстери, постачальники молока тощо) і агентів впливу (журналісти, викладачі, вчителі), які спиралися на верстви населення, лояльні до МГБ. Ці групи складалися з агентів і інформаторів, прямо підпорядкованих МГБ, до яких належали тюремні агенти (вони шпигували за арештованими), агенти нападу (замасковані під партизан, вони чинили

⁷ Strods.H. *Latvijas nacionālo partizānu kars 1944-1956* - Rīga, 1996, p.310-312 (in Latvian)

насильство від їхнього імені і навіть нападали на них). Ця група мала зв'язки із господарями квартир і мала секретні адреси для зустрічей. Відповідно до їхнього статусу, агенти МГБ поділялися на резидентів, агентів і інформаторів. Група агентів і інформаторів, що була підзвітна резиденту, виконувала його інструкції та звітувала йому про результати. Агенти виконували завдання МГБ у складних оперативних діях. Агентів було віднесено до вищого рангу, які звітувалися перед МГБ і мали повідомляти про антикомуністичні вияви, помічені на їхній території.

Латвійські національні партизани одночасно боролися на трьох фронтах. Перший був – з внутрішніми військами НКВС СРСР, який складався з 5000 осіб, винищувальних батальйонів (близько 18000 осіб), і також, загонів регіональних і міських комітетів. Другий збройний фронт налічував близько 80 спецгруп, організованих НКВС ЛРСР. За інструкцією НКВС їх учасники діяли, маскуючись під національних партизан. Під прізвищами добре відомих легіонерів і офіцерів вони часто проникали в рух національних партизан. Третій фронт, згідно з резолюцією ЦК КП(б) СРСР від 1945 року, був розгорнутий проти активних членів Комуністичної партії міст і сільської місцевості. Вони озброювалися короткою вогнепальною зброєю та інколи – карабінами. До них також належали деякі міліціонери і державні службовці.

Згідно з вироком “партизанської справи” (“Орли Батьківщини”), після арешту і впізнання активними керівниками Комуністичної партії, окупаційної влади та НКВС, партизан розстрілювали на місці, особливо під час боїв в оточенні.

Якщо протягом 1944–1947 років бої Латвійських національних партизан були часто наступальними або являли собою бої з ворогом, що потрапив в оточення (бій біля Стампаку 1945 року), то впродовж 1948–1953 років бої національних партизан змінилися переважно на бої в оточенні. За допомогою оточувальних операцій, внутрішні війська, винищувальні загони НКВС СРСР під керівництвом латвійського МГБ і міліції, концентруючи сили Червоної армії, які фактично вдесятеро переважали сили партизан, зуміли роздробити партизанський рух на частини і окремі загони. В 1954 році, коли кількість партизан не перевищувала кількох сотень, почався період боїв “на відсіч”. Впродовж цього періоду переважно маленькі групи партизан боролися проти сил МГБ СРСР, проти винищувачів і тих, хто проник у лави партизан. Цей період закінчився до 1956 року, коли рух національних партизан був майже ліквідований.

Діяло декілька підпільних груп опору, що мали зв'язки із національними партизанами. Їх учасники або десь навчалися, або працювали. Найбільшими з них були “Kursa” і “Lacplešis”. Найбільшою серед організацій національних партизан була організація “Молоді орли”, яка діяла

Головні підпільні періодичні видання Латвійських національних партизанських об'єднань та їхніх штабів у 1945–1948 роках.

№	Назва	Видавець	Характер видання і місце видання
1.	Subrabota Saule ("Срібне сонце")	Латвійська національна партизанська асоціація (ЛНПА)	Інформаційні газети ЛНПА ЦВ штабів, кер-к -КРусовс. 1945-1948. 48 випусків, виданих у Відземє.
2.	Tevzeme un Briviba ("Батьківщина і Свобода")	ЛНПА (див. вище)	Політичний місячник груп К Русовса. Союз Свободи і Батьківщини у Відземє.
3.	Dzimitene ("Батьківщина")	ЛНПА	Додаток рукопису П. Зупе (Cinitis), В. Томса та Мартузева у Відземє.
4.	Tevzeme un Briviba ("Батьківщина і Свобода")	Латвійська Національна Партизанська Організація (LNPO)	Видання ЛНПО Б. Янкавса і Штрєнбергса.
5.	Kurbads ("Ку р бадс")	ЛНПО	Видання ЛНПО Б. Янкавса і Штрєнбергса.
6.	Musu Sauksme ("Наша Мета")	ЛНПО	Видання групи "Фєлдбергс" у Курземє
7.	Tevzenes Sargs ("Охорона Батьківщини")	Асоціація Національної Оборони (партизан) Латвії (АНОПЛ)	Видання В. Мундуре (М. Скуйя) у Латгалє
8.	Vilkacu Sauciens ("Кр ик перевертнів")	Асоціація Національної Оборони (партизан) Латвії (АНОПЛ)	Видання Я. Пормаліса у Селя.
9.	Latgalis Partizans ("Партизан")	Видання Національної Армії Латгалі.	
10.	Vanagi ("Яструби")	Яструби Батьківщини	Видання Є. Розє у Південному Курземє

у Східній Латвії. Інші організації дорослих і молоді, зв'язані з національними партизанами, мали місцеве значення і були відокремлені та діяли автономно. Так, під керівництвом учня технічної школи Алуксне Лівія Егліте група з 13 молодих людей видавала рукописний журнал "Kokle". Ця група мала контакти з групами національних партизан під орудою Редерса⁸. Окрім того, що стратегічною політичною метою цих груп було відновлення незалежності Латвії, вони підтримували партизан у повсякденному житті, розповсюджували їхню нелегальну друковану продукцію, повідомляли про прибуття загонів НКВС СРСР або інші

⁸ States Archive Latvia (Archive of the Communist Party of Latvia; henceforth LVA), Fund 101, cat.9, acta 73, p.58.

Втрати репресивних органів упродовж національної партизанської війни (із червня 1944 до жовтня 1953 року)⁹

№	Категорія	Убитих		Поранених		Всього
		Кіл-ть	%	Кіл-ть	%	
1.	Активні учасники компартії та комсомолу, секретарі ЦК, агенти (так звані “радянські громадяни”)	1070	48,5	281	27,1	1351
2.	Офіцери НК ВС, МВД, МГБ	680	37,8	433	40,9	1113
3.	Солдати військ НК ВС, МВД	259	11,7	222	21,5	481
4.	Учасники винищувальних батальйонів	199 ¹⁰	9,0	109	10,5	308
Разом		2208	100,0	1035	100,0	3243

майбутні дії. Пізніше частина цих груп стала складником ненасильницького спротиву.

Ідеологічна опозиція національних партизан керувалась відділами інформаційних штабів. Упродовж 1945–1946 років національні партизани Латвії видавали близько 10 випусків підпільної преси, у кількості 400–500 копій щомісяця. Національні партизани опублікували кілька сотень листівок і прокламацій. Публікації розмножували на примітивних друкарських апаратах або просто переписували від руки. Партизани вивіщували повідомлення в людних місцях (сільські млини, місця збору молока, школи тощо).

Публікації і листівки національних партизан були присвячені найактуальнішим проблемам життя Латвії, демократичному устроєві: святкуванню 18 листопада Дня Незалежності, 11 листопада – дня Ļa spēsa (дня, присвяченого латвійським солдатам) та ін. Публікації також аналізували жорстокі інструкції Комуністичної партії, які стосувались сільського господарства, політики і культури. Однопартійні і “однокандидатні” вибори було широко проаналізовано, так само як аморальний стиль життя лідерів Комуністичної партії та червоний терор. Ці публікації також містили списки агентів МГБ, критикували умови життя селянства, а також насильницьку колективізацію. Напрямок ідеологічної роботи партизан мав на меті ознайомити населення Латвії з подіями за кордоном, особливо з тими, які стосувалися Латвії

⁹ LVA (LKPA), fund 101, cat. 16, acta 41, pp.182-189.

(Потсдамська угода, Паризька мирна конференція, Промова Президента США та ін.) Вони використовували матеріали переважно іноземних радіотрансляцій (див. таблицю 1).

Упродовж згаданих вище 1572 боїв (рахунок тільки від 1944 по 1950 роки), а також під час наступних збройних конфліктів, загинуло 2500 партизан. У післявоєнний період полонено 490 осіб і відправлено до Центральної в'язниці в Ризі. Врешті-решт більш ніж 3000 національних партизанів убито. Це стільки ж, як під час війни за незалежність Латвії 1918–1920 років. Це свідчить про те, що національна партизанська війна, яка була підтримана всім населенням, була менш болюча у втратах, ніж фронтова війна.

Згідно з неповними даними, впродовж національної партизанської війни (1944–1953 роки), було вбито 3243 солдати Червоної армії.

Латвійці і литовці¹¹ не прийняли Центральноєвропейського варіанту руху опору. Народи Центральної Європи також ненавиділи окупаційний режим, але попри це, вибрали колабораціоністський шлях опору¹². Балтійські народи боролися проти окупантів упродовж 12 років.

Латвійська національна партизанська війна 1944–1956 років була найширшим і найдовшим опором нації проти імперіалістичної експансії Росії. Це довело, що жорстока збройна окупація ще не є перемогою загарбників. Для національного партизанського руху це була можливість перейти до організованої збройної боротьби. Національна партизанська війна викрила “підсліпуватість” Західних демократичних держав, які не тільки не зважили на необхідність надати моральну і технічну підтримку в боротьбі з Червоною армією, але й відмовили міжнародно визаним і уповноваженим послам Р. Зарінсу в Лондоні й Біллеанісу в США, у підтримці та підписанні Атлантичної Хартії 1941 року, і відновленні старої еміграційної влади. Окрім того, у 1943 році, на Ялтинській конференції, вони віддали балтійські країни в обмін під необмежену владу окупантів. Національна партизанська війна в Латвії підтвердила, що партизани боролись за незалежну, демократичну Латвію, за право свободи віровизнання, мови і зібрань, але, перш за все, вони боролись проти єдиної ідеології комуністів. Окупація червоної імперії виявила, що комуністи СРСР в кооперації з латвійськими комуністами вперше в історії Латвії намагалися знищити свою націю, здійснювали геноцид, від якого постраждала майже третина нації, скоювали злочини проти людства.

¹⁰ See Strods.H. *Latvijas nacionālo partizānu kara kritiēsis//Kursas Laiks*. - Liepaja, 1997.- 6.decembris. (in Latvian).

¹¹ Arvydas Anuskauskas. *Lietuviu, tautos sovietinis naikinimas. 1040-1958*. - Vilnius, 1996.

¹² *Der Widerstand gegen den Nationalsozialismus/Hrsg.von J.Schmädecke und P.Steinbach*. - München-Zürick, 1986.

Упродовж латвійської національної партизанської війни можна було побачити декілька суб'єктивних і об'єктивних помилок. Незначна частина лідерів (Б. Янкавс, П. Зупе, Я. Пормаліс) мала військову освіту і здатна була керувати партизанами та військовими акціями, тоді як інша частина загонів не була серйозно підготовлена, що відбилося на тривалих і масштабних операціях. Цей рух був не тільки неконтрольованим і стихійним, але й також характеризувався відсутністю субординації штабів і не дотриманням інструкцій. Упродовж Латвійської національної партизанської війни партизани часто мали персональну зброю, однак, відчувався брак одягу, амуніції та налагодженої медичної допомоги, а також організованої служби розвідки. Лідерам національних партизан бракувало відчуття реальності, і вони не мали знань про ворожі методи ведення війни і водночас не усвідомлювали масштабів діяльності ворожої розвідки (силами агентів МГБ, спеціальних загонів і через проникнення у національний партизанський рух). Учасники руху опору не взяли до уваги того, що комуністичний тоталітарний режим був достатньо сильним, і це не дало їм досягти своїх цілей принаймні на деякий час. Зате дало йому зекономити час, ігнорувати збитки і втрати серед людей. Національні партизани, перебуваючи під впливом пропаганди іноземних радіостанцій, марно очікували підтримки Заходу; отже, вони швидко “проковтнули приманку” “іноземних агентів” КГБ, які проникли і до партизан, і до тих, хто їх підтримував. Значна частина партизан не могла повірити, що через 10 років після закінчення Другої світової війни їх іноземні союзники, які все ще підтримували ідею відносно незалежної Латвії, відмовились визнавати їхній рух, окрім як засіб обслуговування власної розвідки. КДБ використав ці розвідувальні комбінації іноземних країн у своїх цілях (особливо таких як Велика Британія) за участі Кіма Філбі (операція “Люрсен-с” (Lursen-s)).

Депортація 94000 осіб із балтійських країн 1949 року, придушення руху національних партизан у Балтійському регіоні до 1953 року були фільтрацією населення силами радянської армії безпосередньо перед запланованим на початок 50-х років нападом на “загниваючий” Західний імперіалізм¹³. Має бути встановлено, чи національна партизанська війна балтійських народів перешкоджала, чи навпаки – допомогла відбити приготування до наступу радянської армії, відтягуючи її на себе від прямого удару і заохочуючи перейти до холодної війни.

¹³ Радзинский. Э. Сталин. – Москва, 1997; Strods.H. Gulaga patrioti // Lauku Avize. – 1998. – 9 aprilis.